

પ્રકરણ ૧૯ છાયાઓ અને દોરીની વાર્તાઓ - કઠપૂતળી

આપણે બધાએ ઢોંગલીઓ, કાર અને રોકેટ સાથે રમી છે, વાર્તાઓ અને પાત્રો બનાવ્યાં છે, ખરું ને? અમે અમારા નાના રમકડાને તકલીફમાં કોઈને બચાવવા અથવા ચોકલેટ ડ્રીમલેન્ડમાં સાહસ બનાવ્યું છે. આ તે જ છે જે કઠપૂતળી છે!

કઠપૂતળી પ્રદર્શન બનાવવા માટે નિર્જીવ આંકડાઓ અથવા રજૂઆતોનો ઉપયોગ કરવાની કળા છે. કઠપૂતળીઓ હાથની હિલચાલ, તાર અથવા સળિયા જેવી વિવિધ તકનીકો દ્વારા વાર્તાઓ કહેવા, મનોરંજન કરવા અથવા પ્રેક્ષકોની સામે સંદેશા પહોંચાડવા માટે આ આંકડાઓમાં હેરાફેરી કરે છે.

દૃશ્ય પ: હાથની કઠપૂતળીઓ - આંગળી, મોજાં અને હાથમોજાં

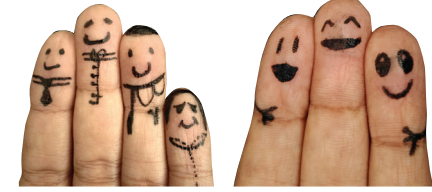
કઠપૂતળીઓ તમામ આકાર અને કદમાં આવે છે. કઠપૂતળી કેવી હોવી જોઈએ તે વિશે કોઈ ખાસ નિયમ નથી. તે તમારી રચનાત્મક કલ્પના જેટલું અનન્ય હોઈ શકે છે. ચાલો આપણે સૌથી

0680CH19

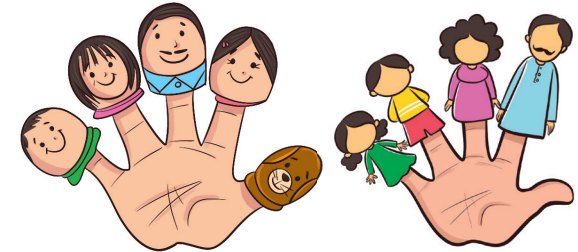
સરળથી શરૂઆત કરીએ - તમારો હાથ! તમે જે પાત્રો બનાવવા માગો છો તેના સરળ ચહેરા બનાવો (તમારા પરિવાર કે મિત્રો તરફથી) અને તેમને વાત કરાવડાવો!

વૈકલ્પિક રીતે, તમે તમારા ચિત્રો પણ દોરી શકો છો કાગળ પર હાથ મૂકો અને પાત્રો બનાવો.

ચાલો હવે એક ડગલું આગળ વધીએ અને સરળ આંગળીની કઠપૂતળીઓ બનાવીએ.

કાતર અને ગુંદરથી સરળ કપ બનાવવા માટે કાગળનો ઉપયોગ કરો, તેને તમારી આંગળી પર

સાદી આંગળીની કઠપૂતળીઓ

ખ્યાલો રજૂ કરવામાં આવ્યા

- હાથની કઠપૂતળી
- લાકડી અને છાયા કઠપૂતળી
- ભારતમાં કઠપૂતળી
- અવાજ મોડ્યુલેશન

પહેરો, જુદા જુદા ચહેરા, હાથ અને પગ દોરો. હવે, તમે આ પાત્રોને એક નામ આપી શકો છો અને તમારી પોતાની એક વાર્તા બનાવી શકો છો!

કઠપૂતળી કેવી રીતે બનાવવી તેની કોઈ મર્યાદા કે નિયમો ન હોવાથી, તમારી કઠપૂતળીને જીવંત બનાવવા માટે વિવિધ રીતો અજમાવો!

પ્રાણી પાત્રો

વિશિષ્ટ અક્ષરો

પુરાણ અને ઇતિહાસના પાત્રો

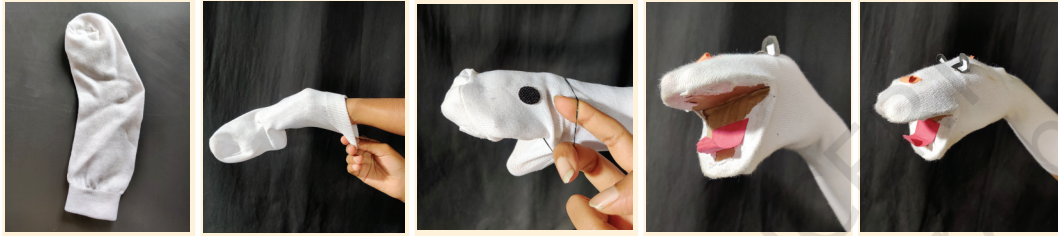

તમારી આંગળીઓને પગ તરીકે વાપરો

મોજાં અને હાથમોજાંની કઠપૂતળીઓ

કઠપૂતળીઓ બનાવવાની બીજી રીત જે તમારી કલ્પનામાં વધુ પાત્ર ઉમેરે છે એ છે મોજાં અથવા હાથમોજાં કઠપૂતળી. તમારી પોતાની એક સરળ મોજાં કઠપૂતળી બનાવવા માટે અહીં એક સ્ટેપ બાય સ્ટેપ માર્ગદર્શિકા છે.

તેને એક નામ આપો અને તમારી પોતાની વાતચીત બનાવો!

ઘરે કોઈ પણ સોક લો.

જ્યાં સુધી તે મક્કમ ન થાય ત્યાં સુધી તેને તમારા હાથ પર પહેરો.

ચાર આંગળીઓ અને અલગ-અલગ થમ્બટર્સની આસપાસ એક સ્થિતિસ્થાપક અથવા રબરબેન્ડ મૂકો.

વૈકલ્પિક રીતે, તમે મોઢાના વિસ્તારને કાપી શકો છો, અને ખોલી શકો છો અને કાર્ડબોર્ડને સ્ટીક કરી શકો છો.

આંખો, જીભ, વાળ, નાક અને અન્ય સુવિધાઓ જેવી તમે ઇચ્છો તે રીતે ઉમેરો.

આંગળીની કઠપૂતળી વાર્તાવાપ

પ્રવૃત્તિ

બે પાત્રો બનાવો. તમારો ઉપયોગ કરો કલ્પના. તે લોકો, પ્રાણીઓ હોઈ શકે છે અથવા એલિયન્સ જેવા કાલ્પનિક પાત્રો. તમે વાઘ અને ભૂત, અથવા વૃદ્ધ માણસ અને ફૂતરા જેવા સંયોજનો પણ બનાવી શકો છો.

લાક્ષણિકતાઓની યાદી બનાવો. એક નામ અને લાગણી આપો - શું તે રમુજી છે, ગુસ્સે થાય કે ઉદાસ?, વાત કરવાની શૈલી સોંપે છે.

એક સાદી વાતચીત લખો.

સ્ક્રિપ્ટના ત્રણ ભાગ યાદ છે? ખાતરી કરો કે તમારી પાસે કોઈ પરિસ્થિતિ અને સંઘર્ષ છે જ્યાં આ બંને પાત્રો વાત કરે છે. **શો-ટાઈમ** આ શોને તમારા ક્લાસમાં અથવા તમારા પરિવારને આપો. તમે હવે કઠપૂતળી બની ગયા છો!

કઠપૂતળી વાર્તાવાપ

ભારતમાં હાથની કઠપૂતળીઓ

જ્યારે તમે તમારા આગામી કઠપૂતળી શો માટે નવા વિચારો વિચારી રહ્યા છો, ત્યારે ચાલો આપણે કઠપૂતળી સાથે સંકળાયેલા આપણા દેશના વિવિધ રાજ્યોનું અન્વેષણ કરીએ.

1. સખી કુંડેઈ અને સખી પછી-ઓડિશા

- પેપિયર માયે, લાકડું અથવા કાપડથી બનેલું છે અને તેનો ચહેરો તેજસ્વી, ખુશખુશાલ છે.
- તેમને નૃત્ય કરવું અને ગાવાનું પસંદ છે, અને તેમની વાર્તાઓ ઘણીવાર રમૂજ અને આનંદથી ભરેલી હોય છે.
- તેઓ ઓડિશામાં તહેવારો અને ઉજવણીનો લોકપ્રિય ભાગ છે.

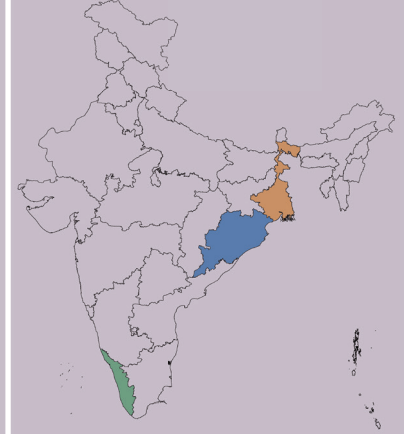
2. પાવાકાટ્ટકાલી પાવાક્કથુ - કેરળ

- રંગીન અને નાટકીય નૃત્ય સ્વરૂપથી પ્રેરિત કથકાલી.
- લાકડાથી બનેલું અને જટિલ પોશાકો અને ઝવેરાતથી શણગારેલું.
- તેઓ જે વાર્તાઓ કહે છે તે ઘણીવાર રામાયણ અને મહાભારત પર આધારિત હોય છે.

3. પુતુલ નાય- બંગાળ

- માટીથી બનેલી અને વાર્તા કહેવાની એક અનોખી શૈલી ધરાવે છે.
- તેઓ ઘણીવાર વાર્તાઓ કહે છે કૃષ્ણ અને રાધા વિશે, અને વર્તમાન ઘટનાઓ પણ છે.
- તેઓ તાલબદ્ધતા માટે તાળીઓ પાડે છે અને એકબીજાને માળા પહેરાવી શકે છે. તેમને રમવામાં ખૂબ જ મજા આવે છે.

કઠપૂતળી ટ્રીવિયા

- ત્રણ હજાર વર્ષથી વધુ સમયથી ભારતમાં વાર્તાઓ કહેવા માટે કઠપૂતળીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હતો. આના દ્વારા એક રસપ્રદ વાર્તા છે ઋષિ વ્યાસ માં ભાગવત પુરાણ. આ લાકડાની કઠપૂતળીઓને તારથી નિયંત્રિત કરવાની વાત કરે છે.
- ખેડૂતો, આખો દિવસ કામ કર્યા પછી, કઠપૂતળીના શો કરીને અને જોઈને આરામ કરે છે.

દૃશ્ય ૬: લાકડી અને છાયા કઠપૂતળી

આ કઠપૂતળીનું એક સ્વરૂપ છે જેને કેટલાક મૂળભૂત સેટ અપની જરૂર છે. તે આના દ્વારા કરી શકાય છે તમે કાં તો વર્ગમાં અથવા ઘરે. તમે કેટલીક મૂળભૂત સામગ્રીની જરૂર પડશે જે તમે તમારી આસપાસ શોધી શકો છો.

જ્યારે તમે તમારી જાતે હાથની કઠપૂતળીઓ અને સોક કઠપૂતળીઓ કરી શકો છો, ત્યારે આ બે સ્વરૂપો માટે તમારે ટીમોમાં કામ કરવું જરૂરી છે. તો, જા તારા કઠપૂતળીઓની ટોળીને શોધી કાઢ!

વર્ગને પાંચથી છ બાળકોની ટીમમાં વહેંચવાનો છે. દરેક ટીમ કોઈ ખ્યાલ અથવા વાર્તા નક્કી કરશે જે તેઓ વર્ણવવા માંગે છે. દરેક જૂથ એક સરળ સ્ક્રિપ્ટ બનાવશે જેમાં તેમાં ત્રણથી ચાર અક્ષરો હશે. ત્યારબાદ ટીમ કઠપૂતળીઓ બનાવવા માટે સાથે મળીને કામ કરે છે.

લાકડીની કઠપૂતળીઓ

લાકડીની કઠપૂતળીઓ બનાવવી સૌથી સરળ છે અને બાળકોને ખૂબ આનંદ પણ આપશે.

- તમારી વાર્તાના બધા પાત્રોના ચિત્રો દોરો અને રંગ કરો અને તેમને આકાર આપવા માટે કાપી નાખો.
- લાકડીઓ શોધો કે જે ઓછામાં ઓછા

છ ઇંચ અથવા તેથી વધુ હોય. તે ઝાડ, આઇસક્રીમની લાકડીઓ અથવા તો કાર્ડબોર્ડની પટ્ટીઓ કે જે સખત હોય તેમાંથી ડાળીઓ હોઈ શકે છે.

- લાકડીના એક છેડા પર તમે દોરેલા પાત્રોના ચિત્રોને એવી રીતે ચોંટાડો કે, તમે એક છેડો પકડી રાખો અને કઠપૂતળી બીજા છેડે હોય (જુઓ ચિત્ર). તમારી લાકડીની કઠપૂતળીઓ તૈયાર છે!

કઠપૂતળી શો ફેમ

એક સાદા લંબચોરસમાં પૂંઠાને કાપો, જે તમે બનાવેલાં બધાં પાત્રોમાં બંધબેસે તેટલું મોટું છે.

વૈકલ્પિક: તમે તમારી સ્ક્રિપ્ટ અનુસાર યોગ્ય ચિત્રો સાથે ફેમને સજાવી શકો છો..

તમે જંગલ અથવા શેરી વગેરેનું યોગ્ય પૃષ્ઠભૂમિ ચિત્ર પણ ઉમેરી શકો છો.

તમે શો માટે તૈયાર છો!

ટુકડીનો દરેક સભ્ય એક પાત્ર લે છે અને ટીમ કઠપૂતળીનો કાર્યક્રમ રજૂ કરે છે.

હવે જ્યારે તમારી પાસે લાકડીની કઠપૂતળીનો શો તૈયાર છે, ત્યારે શેડો કઠપૂતળી માત્ર એક પગલું દૂર છે.

છાયા કઠપૂતળીઓ

તમે પૂંઠાની ફેમ પર સફેદ કાપડ ઉમેરી શકો છો અને મશાલની જેમ પ્રકાશના આણીદાર એક જ સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરી શકો છો. છાયા કઠપૂતળી માટે ધ્યાનમાં રાખવા જેવા કેટલાક મુદ્દાઓ -

- એ સુનિશ્ચિત કરો કે પ્રકાશ ન હોય પડછાયાની તીક્ષ્ણતા તરીકે ખૂબ ફેલાવો તેના પર આધાર રાખે છે. પ્રકાશને સ્થિર સપાટી પર મૂકવો જોઈએ, જેથી તે હલનચલન ન કરે.
- રંગ, ચહેરાના લક્ષણો વગેરે છાયામાં દેખાતા ન હોવાથી પાત્રની રૂપરેખા

સૌથી મહત્વની છે. રૂપરેખા તમારા પ્રેક્ષકોને પાત્ર કહેવામાં સમર્થ હોવી જોઈએ.

જ્યારે તમે છાયા કઠપૂતળી દ્વારા વાર્તાઓ બનાવીને તમારી રીતે કામ કરવાનો પ્રયાસ કરો છો, ત્યારે ચાલો આપણે જાણીએ કે આપણે એક દેશ તરીકે, છાયા કઠપૂતળીની કળામાં કેટલી પ્રગતિ કરી છે.

ભારતમાં લાકડી અને પડછાયાના કઠપૂતળીઓ

ભારતમાં પડછાયાના કઠપૂતળીઓ 2000 વર્ષોથી વધુ સમયથી અસ્તિત્વ ધરાવે છે. રામ અને કૃષ્ણની વાર્તાઓ સૌથી વધુ લોકપ્રિય રહી છે. નીચેના

ચિત્રોમાં, દરેક કઠપૂતળીની વિગતવાર અને જટિલ ડિઝાઇનનું સ્તર જુઓ. આપણા કારીગરો કેટલા પ્રતિભાશાળી હતા!

1. આંધ્રપ્રદેશ અને તેલંગાણાના ટોલુ બોમ્મવતા	2. કર્ણાટકના તોગાવુ બોમ્બેયાટા	3. ઓડિશાથી રાવણ છાયા	
<ul style="list-style-type: none">યામડાની જટિલ કઠપૂતળીઓ, કાળજીપૂર્વક કાપીને રંગવામાં આવે છે.આ કઠપૂતળીઓ ખરેખર ખૂબ જ સારી રીતે નૃત્ય કરી શકે છે.કઠપૂતળીઓની આ શૈલીમાં હનુમાન કથાઓ ખૂબ મનોરંજક છે.	<ul style="list-style-type: none">તે યામડાના બનેલા હોય છે અને રંગનો ઉપયોગ કરે છે.પ્રોફાઇલ અને ફ્રન્ટ વ્યૂની આંખો એક સાથે રાખો.કઠપૂતળી ગાય છે અને પાત્રોને જીવંત કરવા માટે સાઉન્ડ ઇફેક્ટ્સ બનાવે છે, જે વાર્તાઓને વધુ ઉત્તેજક બનાવે છે.	<ul style="list-style-type: none">આ સ્ટાઇલમાં બ્લેક એન્ડ વ્હાઇટ કઠપૂતળીઓને સુંદર રીતે ડિઝાઇન કરવામાં આવી છે.કઠપૂતળીઓએ આની વાર્તાનું પુનરાવર્તન કર્યું રામાયણ.રાવણની કઠપૂતળી સામાન્ય રીતે બાકીની કઠપૂતળીઓ કરતા ૧ ફૂટ મોટી હોય છે.	
			

પ્રવૃત્તિ - તમારી પોતાની કઠપૂતળીનો શો બનાવો!

કઠપૂતળીઓ - તૈયાર □

ફેમ - તૈયાર □

પૃષ્ઠભૂમિ - તૈયાર □

સ્ક્રિપ્ટ - તૈયાર □

પણ સંવાદો કોણ આપશે? શું કઠપૂતળીઓ વાત કરે છે? ના! શું તમે વાત કરી શકો છો? હા! પણ એ તો તમારા જેવું જ લાગશે... તમે તમારા પાત્રને કેવી રીતે 'અવાજ' કરશો?

જવાબ: અવાજનું મોડ્યુલેશન

કઠપૂતળીમાં અવાજનું મોડ્યુલેશન તમારી કઠપૂતળીને તેની લાગણીઓ અથવા તે જે વાર્તા કહી રહ્યું છે તેને મેચ કરવા માટે વિવિધ અવાજો આપી રહ્યું છે. તેથી, જ્યારે તમારી કઠપૂતળી ખુશ હોય, ત્યારે તમે તમારા અવાજને ખુશખુશાલ અને હિંગ અવાજ કરી શકો છો. ખંજવાળ આવે છે. જો તે કોઈ બિહામણી વાર્તા કહેતી હોય, તો તમે તમારા અવાજને ધીમો કરી શકો છો જેથી તે રહસ્યમય લાગે, જેમ કે તમે જુદા જુદા અવાજો સાથે કેવી રીતે રમો છો જ્યારે તમે જુદા જુદા પાત્રો હોવાનો ઢોંગ કરો છો. શોને વધુ રોમાંચક અને

મનોરંજક બનાવવા માટે તમે તમારી કઠપૂતળી સાથે પણ આવું જ કરી શકો છો!

જ્યારે તમે જાતે બે પાત્રો ભજવતા હો ત્યારે આ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. જીત્યો'બંને પાત્રો માટે એક જ અવાજ સાંભળવો કંટાળાજનક નથી, જે તમારા નિયમિત અવાજ જેવો જ લાગે છે? તેથી, બંને પાત્રો એકબીજાથી અને તમારા પોતાના અવાજથી અલગ હોવા જોઈએ.

આ કોઈપણ પ્રકારની કઠપૂતળી માટે સાચું છે, પછી ભલે તમે સોક કઠપૂતળી, લાકડીની કઠપૂતળી અથવા પડછાયાની કઠપૂતળીઓ કરો. તમારે તમારા અવાજ પર કામ કરવું પડશે. યાદ રાખો, કઠપૂતળી જે પાત્રનું પ્રતિનિધિત્વ કરી રહી છે તેને અનુરૂપ હોવું જોઈએ!

ઉદાહરણ - એક વૃદ્ધ માણસનો અવાજ ઊંચો ઊંચો સ્પષ્ટ ન હોઈ શકે!

તમે બનાવેલી કઠપૂતળીઓ સાથે કઠપૂતળીના શો માટે તમારી સ્ક્રિપ્ટમાંથી લીટીઓની પ્રેક્ટિસ કરતા રહો. તમે હવે કઠપૂતળીનો શો મૂકવા માટે તૈયાર છો. તમારા પ્રેક્ષકો મેળવો ... તૈયાર... જવું!

કઠપૂતળી કળા વિષે રસપ્રદ તથ્યો

- કૃષ્ણદેવરાય અને વિક્રમાદિત્ય જેવા ભારતીય રાજાઓને કઠપૂતળીનો એટલો બધો શોખ હતો કે આ અદ્ભુત શો માટે તેમની પાસે પોતાના ખાસ રંગભૂમિ ઓ હતા.
- કઠપૂતળી એ વિદ્યાર્થીઓમાં લિંગ સંવેદનશીલતા તેમજ સલામત અને અસુરક્ષિત સ્પર્શ અંગે જાગૃતિ જેવા મૂલ્યો પર જાગૃતિ લાવવા માટે એક અસરકારક પદ્ધતિ હોઈ શકે છે.
- આજે, ભારતીય કઠપૂતળી પરંપરાને વધુ ઉત્તેજક બનાવવા માટે નવી તકનીકો અને તકનીકી લાવીને તેને જીવંત રાખે છે.

નીચેના માટે અવાજ શોધો અને નીચેની લીટીઓ તે અવાજમાં કહો:

"તમે બપોરનું ભોજન લઈ લીધું?"		"મારે બગીચા માં રમવું છે!"	
"હલો ! તારે મારી સાથે દોડવાની દોડમાં જવું છે?"		"તારે મારી સાથે રમવું છે?"	

